

Фазе изградње Голубачког града

НАДЕЖДА КАТАНИЋ

ГОЛУБАЧКИ ГРАД (сл. 1) је један од најбоље сачуваних објеката фортификационе архитектуре у нашој земљи. Велики по пространству које заузима, он са својим кулама и зидним платнима која прате конфигурацију брдовитог терена на којем су лоцирани, још и данас плени пажњу и дивљење посматрача.

О Голубачком граду је остало веома мало сачуваних историјских података. И у њима се он спомиње само узгред. Тек после другог светског рата, од када се проучавању споменика културе поклања пуна пажња, нешто је више писано и о Голубачком граду, за који расте и друштвени интерес.

Занемарујући у овом тренутку спорадичне историјске податке (који су у чланку коришћени) навешћемо само неколико радова који се искључиво баве Голубачким градом. Ту је, на првом месту, рад проф. А. Дерока, *Град Голубац* (Старинар, нова серија, књ. V, Београд 1951). План града садржан у овом раду послужио је као основа за даља проучавања, мада се он допуњује новим мерама и подацима, који су добијени после обимних археолошких радова у појединим деловима града. Историјске податке из мађарских архива, важне за ближе познавање услова постојања Голубачког града обрадио је др С. Ћирковић у књижици *Голубац у средњем веку* („Браничево“, Пожаревац 1968). У следећа два рада, поред историјских података у светлу истраживачких радова, разматрају се и поједини откривени делови града. Први рад — Н. Катанић, *Средњовековни град Голубац* (Зборник заштите споменика културе, књ. XX/XXI, Београд 1970/71) представља преглед прелиминарних истраживачких радова извршених на овом граду, а други, истог аутора, *Град Голубац у турско време — Нека размишљања о граду у светлу испитивачких радова* (Саопштења, књ. XIII, Београд 1981) третира положај града у време дуге турске окупације, на основу података из турских архива. Најновији рад о Голубачком граду представља чланак арх. Г. Симић, *Голубачки град* (Старинар, књ. XXXIII—XXXIV, Београд 1982—1983).

Посматрајући градске куле и бедеме који их спајају, већ се на први поглед могу уочити разне фазе градње, различите боје и врсте употребљеног камена, што иницира на то да утврђење није првобитно настало у овом облику, у једном даху, већ да су постојале раз-

личите етапе у његовом грађењу. Недостатак очуваних историјских података не пружа нам поуздани основ за разлучивање временских интервала у којима су настајали поједини делови града.

Још 1844. године немачки историчар архитектуре Франц Мертенс приметио је да су поједини делови Голубачког града различито грађени. Он каже да је Голубачки град необична грађевина на улазу у кањон Дунава, саграђен на неправилном терену нагнутом за 45°. Има девет кула подједнако размакнутих једна од друге. Куле делују врло старински. Три најстарије (не каже које!) везује за време кнеза Лазара и по начину грађења њему се чини да одговарају немачким утврђењима из

X или XI века. Остале куле су грађене у време Ђурђа Бранковића и сличне су кулама у Смедереву. Последње су из времена под Турцима и јасно показују најбољи рад. Иначе, без обзира на позно време грађења, утврђење је грађено врло старински и није тако сигурно као што је Смедерево.¹ Дакле, и Мертенс је уочио три фазе градње Голубачког града.

О историјату Голубачког града очувано је веома мало историјских података. Зна се да су га изградили Угари са циљем да град брани њихове поседе у јужним деловима империје. Не зна се, разуме се, када се то десило. Сигурно је да је у то време Голубачка тврђава била мала. Вероватно је то било у XIII веку, јер постоји помен из 1272. године да је угарски бан седео у Кучеву (недалеко од Голупца) и да је његовој области припадало Браничево, а по Лиречеку „и високо над Дунавом уздигнути град Голубац“.² Овоме у прилог може ићи и мишљење Ф. Мертенса да најстарији део града подсећа на немачке тврђаве X и XI века. Ако су сличне немачке тврђаве поМертенсовим речима настале у X и XI веку, онда се може очекивати да је тај утицај код нас стигао с више од једним веком закашњења. Наравно, утицај је примљен преко Угарске.

Ови подаци заслужују пажњу и могу представљати прву основу у разматрању настанка Голубачког града. У досадашњим проучавањима старих градова дошло се до сазнања да је најважнији део сваког града његова донжон-кула, која по правилу представља ем-

¹ Соња Богдановић, *Франц Мертенс и српска средњовековна архитектура*, Зборник за ликовне уметности, књ. 15, Нови Сад 1979, 221.

² К. Лиречек, *Историја Срба*, књ. III, Београд 1923, 8.

брион из кога се град шири у зависности од терена и ратних услова у којима се огледао. Сходно томе, ембрион Голубачког града представља његова донжонкула, с простором испод ње.

Донжон-кула у Голубачком граду лоцирана је на највишем гребену брда (сл. 2 и 3). И она је првобитно била кружне основе, а полигонално ојачање око читаве куле добила је знатно касније, можда у време када су га добиле куле 1, 2 и 3, вероватно у XV веку. Овоме у прилог би могла ићи и чињеница да је начин зидања овог полигоналног дела потпуно идентичан с таквим делом, нарочито ка кули 1.

Тај део, за који се претпоставља да може бити најстарији део Голубачког града, приказан је на сл. 2 и 3. Да ли је он обухватао само кулу или је био омеђен простором испод куле, данас се не може са сигурношћу одговорити.

Рашчишћавањем донжонкуле у Голубачком граду од наноса шута показало се да је то вероватно троспратна кула кружне основе, док је њена унутрашњост квадратног облика. На сваком спрату, јасно уочљивом по траговима греда које су носиле дрвене спратне конструкције, налази се по једна просторија, димензија од око 2,08 x 2,15 m, што би даље значило да су те три просторије могле пружити уточиште малобројној посади која је обитавала у граду. Уз северни и источни зид куле налазе се степенице којима се излазило на врх куле, на шетну стазу, одакле се осматрао терен. Данас су степенице добрим делом обрушене, а већим делом је страдао и парапетни зид на шетној стази.

Прилаз овом делу града могао је бити истоветан с данашњим, а можда се могло прилазити и од стране Добре преко брда, данас обраслог ниским густим растињем, које не делује тако стрмо као што је то случај с данашњим прилазом.

Први писани податак о Голубачком граду односи се на 1335. годину. У то време је дошло до рата између угарског краља Карла I Роберта и српског краља Душана, вероватно у Мачви, али Голубачки град није променио господара. Историја Голупца уско је везана с историјом Мачве и Београда — угарских поседу Србији. И у следећим ратовима 1338. и 1344—1345. године Голубачки град је заједно с Мачвом и Београдом и даље остао у поседу Угарске. Которски бискуп тада полаже право на прикупљање црквене десетине у овим крајевима (вероватно је ово право стекао још у време краља Драгутина). И током 1346. и 1347. године тврђава не мења господаре, као ни касније, за време владе угарског краља Лудвика I Анжујског, ни после смрти цара Душана, иако су територије око Голупца биле у српском поседу.³

Испробан у више ратних окршаја током прве половине XIV века, Голубачки град је



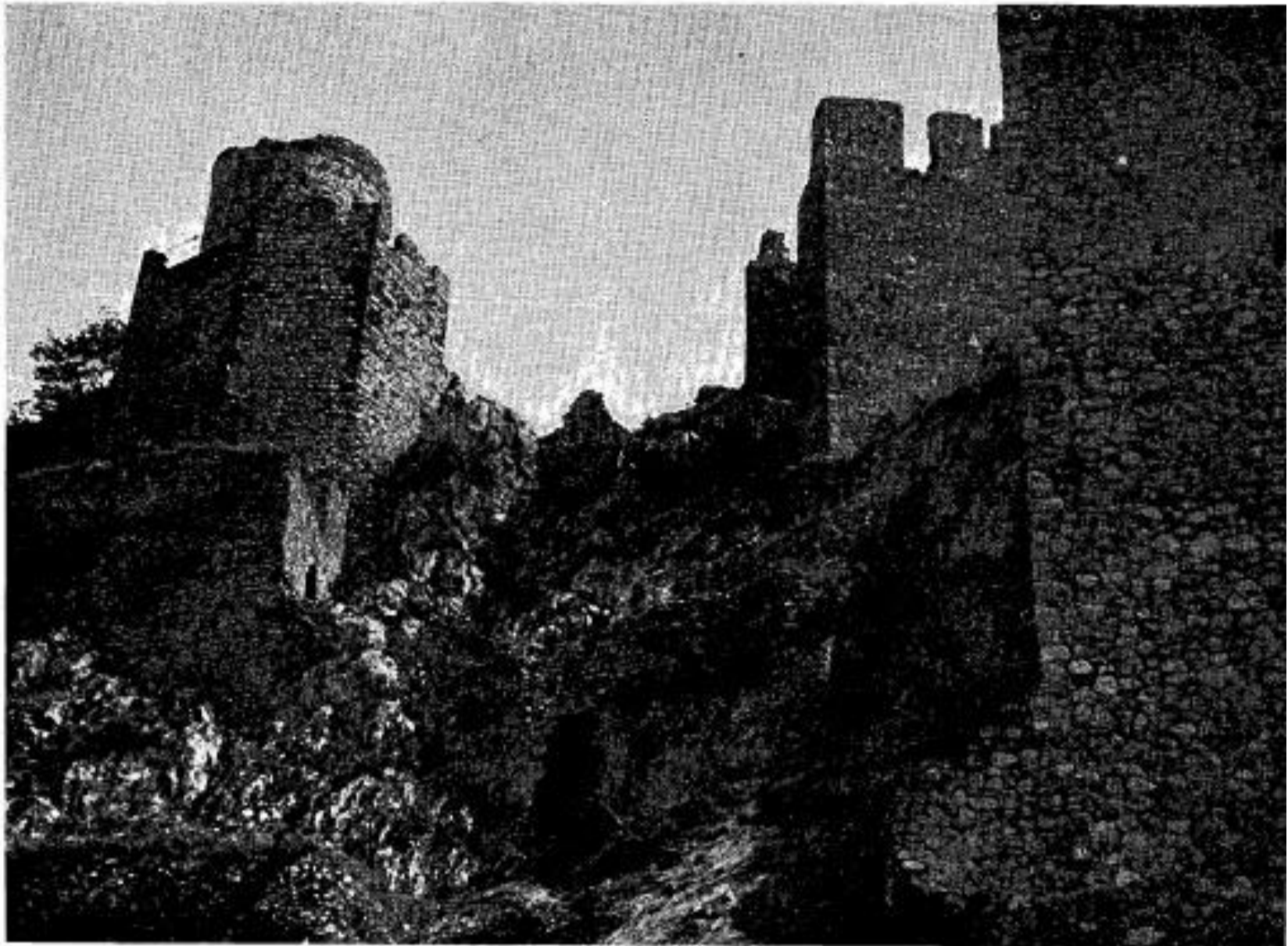
Сл. 1. Изглед Голубачког града

Fig. 1. Vue de la forteresse de Golubac

могао показати све предности свог стратегијског положаја, али и све недостатке који су се само у тако директним сукобима могли уочити. Логично је да би тада требало доградити нове делове у оквиру већ постојећег града, и то делове који ће обезбедити и заокружити простор око већ постојеће куле. Тада су могле настати куле 4, 5 и 8 с одговарајућим бедемима, које су још увек наглашавале централни положај првобитног дела града, тј. донжонкуле (сл. 4). Тај новоизграђени простор одговарао би горњем простору унутрашњег утврђења. Није случајно што је у бреду између кула 4 и 5 изграђена полукружно засведена капија, кроз коју се споља улазило у заштићени део града. Приступ граду омогућавале су и капије у бреду између кула 5 и 8.

Вероватно је у то време, или нешто раније, настао и простор испод донжонкуле — зграда са зидом и капијом. Зид се пружао до бедема између кула 4 и 5, а уз овај бедем настала је и зграда с две мање просторије. Ова зграда је очишћена приликом радова 1983. године. Трагови житарица пронађени у њој упућују на то да јој је основна функција била да служи као складште хране.

Попречни зидови унутар овако заокруженог простора сигурно су настали касније и то из



Сл. 2. Изглед донжон-куле

Fig. 2. Vue du donjon

чисто практичних разлога. Њихов је основни циљ био да ублаже одрон камена из горњих делова града, као и да, бар привремено, зауставе непријатеља у случају евентуалног продора у град.

Вишеспратне куле 4 и 5 (сл. 5) правоугаоне су основе. И док је кула 5 са свих страна затворена, кула 4 је на својој североисточној страни отворена читавом висином, што значи да је служила искључиво у војне сврхе, јер су се лакше могле преносити војне команде. Кула 5 у приземљу и на првом спрату има лепо засведене улазе који воде у унутрашњост куле.

Кула 8, лоцирана на врху једног мањег каменитог гребена, приближно је округлог облика, вероватно због положаја на којем је саграђена. Она је са донжонкулом била повезана бедемом, који је местимично пронађен. Не зна се да ли се он пружао читавом дужином, с обзиром да је ту терен исувише каменит и неприступачан.

Друга половина XIV века изгледа да је била релативно мирна, јер до осамдесетих година нема никаквог спомена Голубачког града. Од смрти цара Душана до кнеза Лазара ништа се не зна о судбини тврђаве. Иако је кнез Лазар држао околне територије, град никад

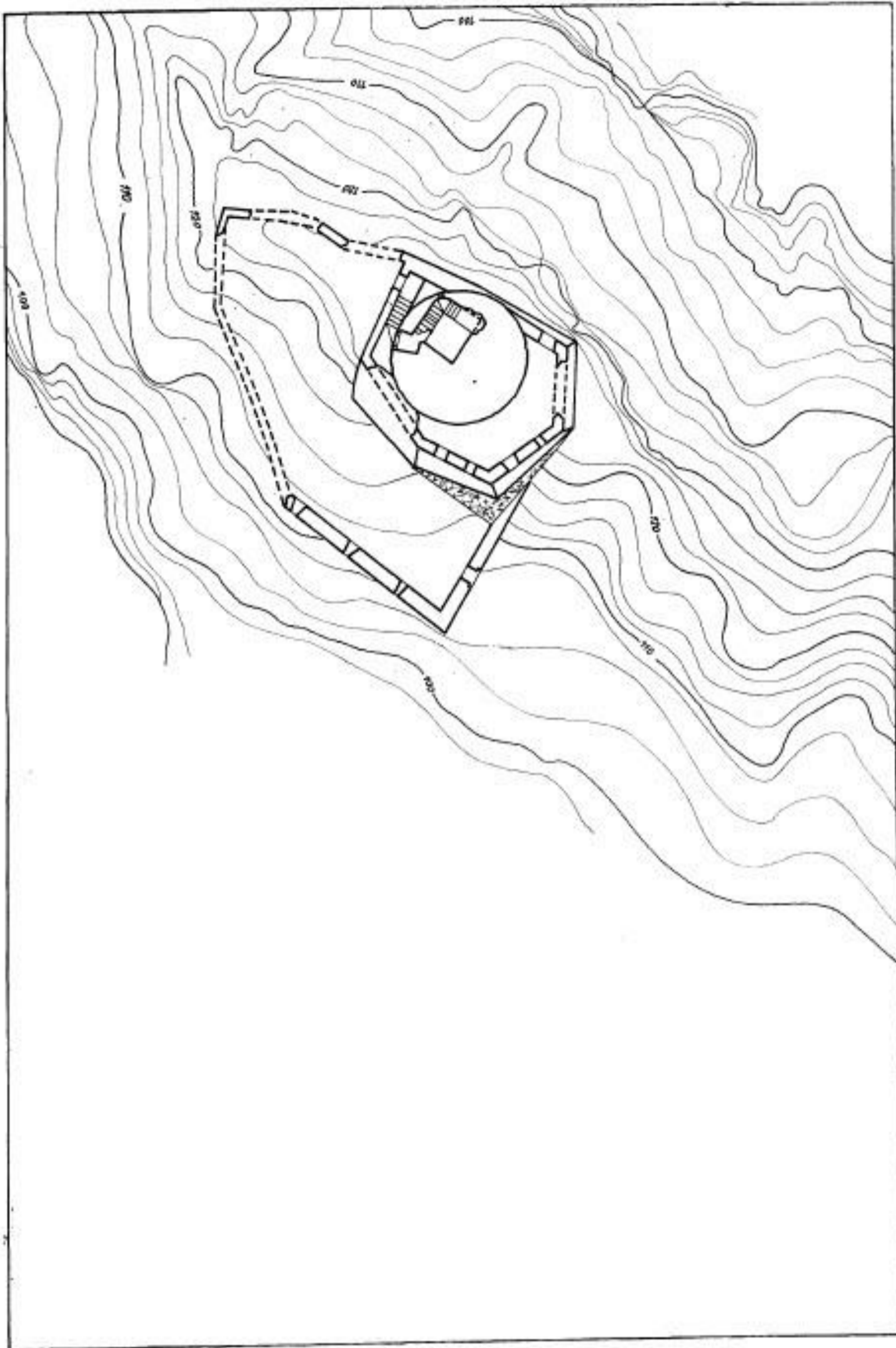
није био у његовом поседу, мада је у периоду од 1382. до 1389. године више пута покушавао да га освоји. И горњи и доњи делови града тада су тучени опсадним справама, али на градску капију није јуришано, већ су довучене барке и град одсечен с дунавске стране. Резултат опсаде није познат, али пошто се кнез Лазар у фебруару 1389. године измирио са угарским краљем Жигмундом и пошто је овај одустао од похода на Србију, може се закључити да кнез Лазар овај угарски град није могао потчинити својој власти.⁴

Исход косовске битке значајно је утицао не само на даљу судбину Голубачког града, већ је имао одјека и у суседним земљама. Доста су опречни подаци који говоре о судбини Голубачког града после косовске битке. По Јиречеку, у све најважније тврђаве ушле су турске посаде, а првенствено у Голубачку (Galmbosz) из мађарских повеља, односно „Traubersberg in der Sirfey" из повеља угарског краља Жигмунда.⁵ Међутим, у турским изворима

³ С. Ђирковић, *наведено дело*, 8.

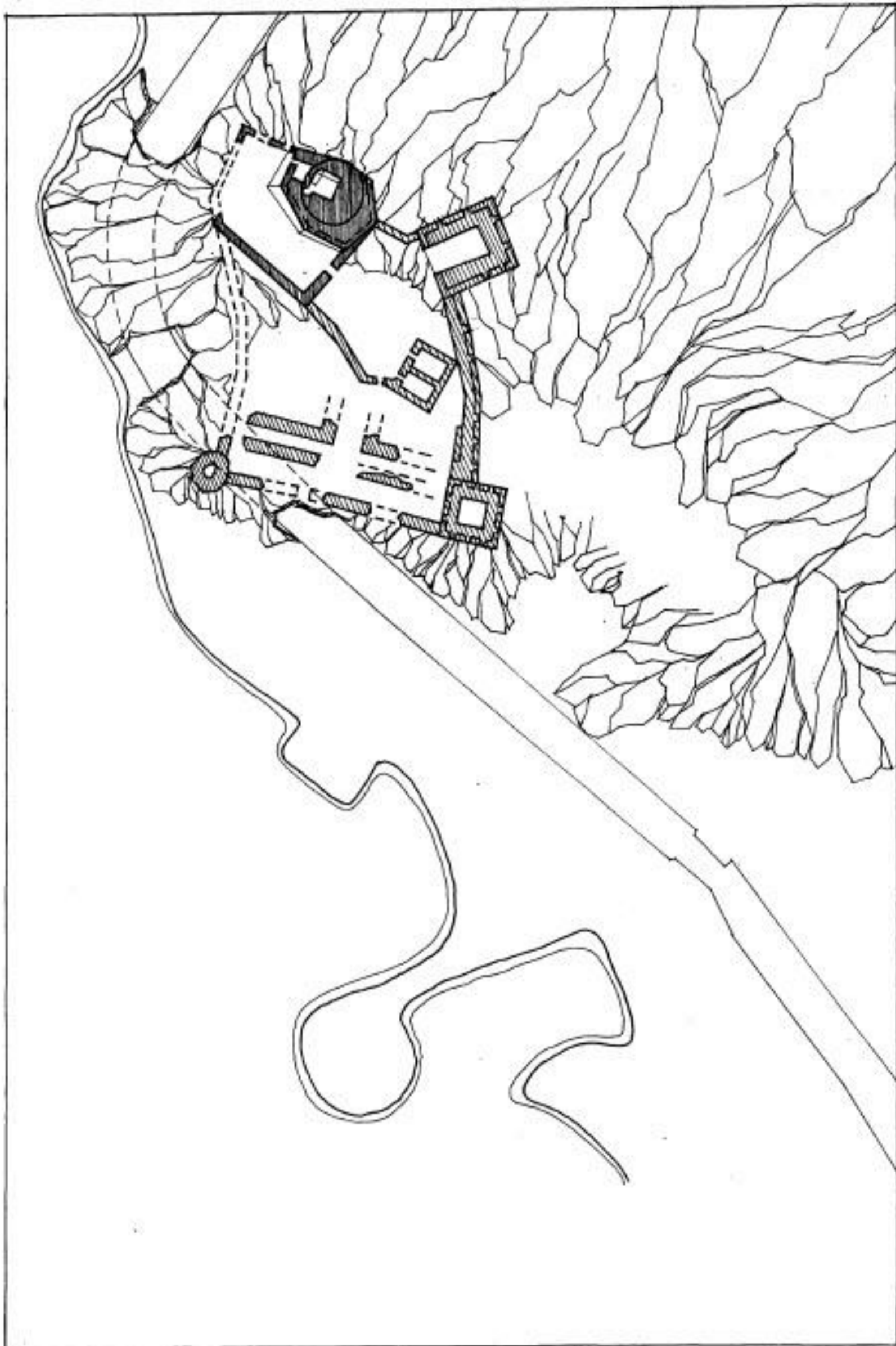
⁴ *Исти*, 9—10.

⁵ К. Јиречек, *Историја Срба*, књ. I, Београд 1952. 328, односно, књ. IV, Београд 1923, 92—93.



Сл. 3. Основа доњон-куле и простора око ње

Fig. 3. Plan du donjon et de l'espace environnant



Сл. 4. Основа унутрашњег дела града

Fig. 4. Plan de la partie intérieure de la forteresse

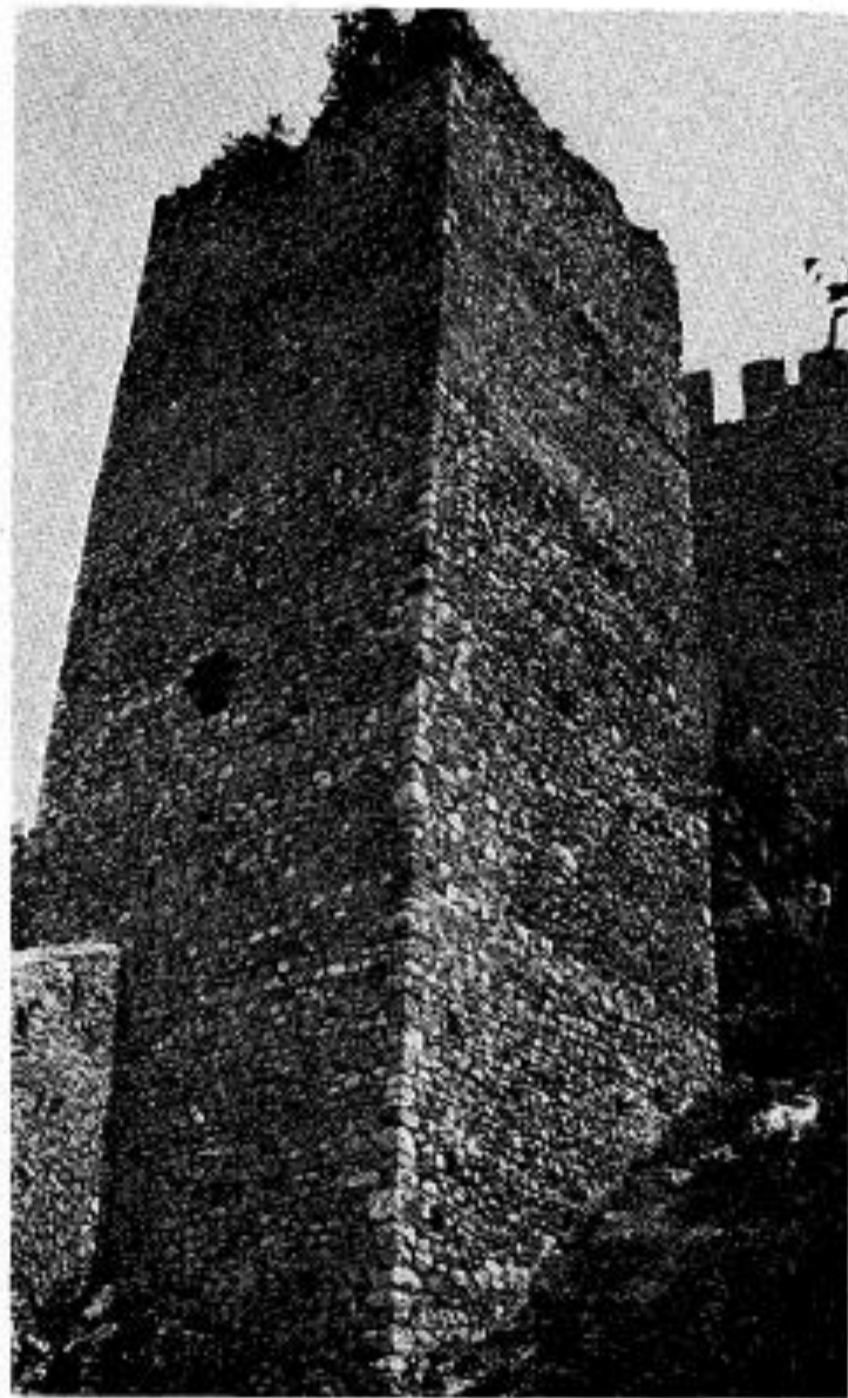
се говори да је Бајазит, син наследник султана Мурата I (погинулог на Косову), на молбу деспота Стефана поклатио својој жени (деспотовој сестри) градове Смедерево (?) и Голубац, али му зато није дао Никопоље.⁶ Овај је извор непоуздан, бар што се тиче Смедерева, јер је Смедеревска тврђава саграђена скоро педесет година после косовске битке. По свему судећи изгледа да је Голубачки град ипак био под турском влашћу, јер су Угари на њега безуспешно јуришали 1390, 1391. и 1392. године⁷, када је угарски краљ Жигмунд продро до града Ждрела.⁸ И покушај неуспеле опсаде Голупца у лето 1397. године ништа ближе не казује о самом Голубачком граду.

Очигледно је да су се после битке на Косову интензивно изграђивали градови и тврђаве, јер је стално била присутна блиска опасност како од Турака тако и од Угара. Та грађевинска делатност, било да се састојала од оправљања већ постојећих тврђава и градова, било од подизања нових, трајала је све до пропасти Србије (1459), Босне (1463) и Херцеговине (1482). Тада су поправљени или подигнути следећи градови: Голубац, Смедерево, Сталаћ, Манасија, Соколица (Сокоград код Сокобање), Крушевац, Добрун, Вишеград, Ходићед, Северин, Ковин, Козица, Почитељ и други.⁹

Колики је био обим оправки на Голубачкој тврђави не можемо рећи пошто немамо никаквих прецизних података, али је сигурно да су ојачавани градски бедеми. Ако су на Голубачком граду предузимани неки већи градитељски подухвати, онда се може веровати да се приступило проширењу тврђаве, односно, да је евентуално почела изградња спољњег дела града — с кулама 2 и 3 повезаних међусобно одговарајућим бедемима. Тешко приступачан терен на којем су ове куле лоциране, као и њихове монументалне размере, вероватно су захтевали градњу која је трајала деценијама.

Вазалски односи Србије према Турској доводе до војног учешћа српског деспота Стефана Лазаревића у турским ратовима и династичким обрачунама између Бајазитових синова Мухамеда и Мусе. После ангорске битке 1402. године и пораза султана Мусеу борби са братом Сулејманом код Цариграда 1410. године у које је и деспот био умешан на страни султана Мусе, Стефан Лазаревић се једно време склонио у Цариград, код византијског цара Манојла Палеолога. У земљу се вратио обилазним путем преко Влашке.¹⁰ Овоме у прилог иде и податак који је забележио деспотов биограф Константин Филозоф да је деспота „својом земљом“ провео влашки војвода Мирча, док није стигао до угарске границе „у свој град Голубац“.¹¹

Голубачки град је морао да се добро припреми да би под своје окриље примио владара и његову многобројну свиту. У време доласка деспота Стефана у Голубац, за који



Сл. 5. Изглед куле 5.
Fig. 5. Vue de la tour 5

се рачуна да је био пре јула 1410. године, вероватно је настао нови део града (сл. 6), који данас зовемо „палата“ и то — бедем између кула 5 и 6 (сл. 7), кула 6 (сл. 8) и сама палата (сл. 9). Без обзира колико је велика и монументална, сама палата, данас двоспратна, није могла да прими толико мноштво људи. Требало је пружити извесну удобност владару, али је требало пружити уточиште и члановима деспотове пратње. Зато је уз палату изграђена и данашња кула 6, повезана са палатом.

⁶ Г. Елезовић, *Турски извори за историју Југословена*, Братство, књ. XXVI, Београд 1932.

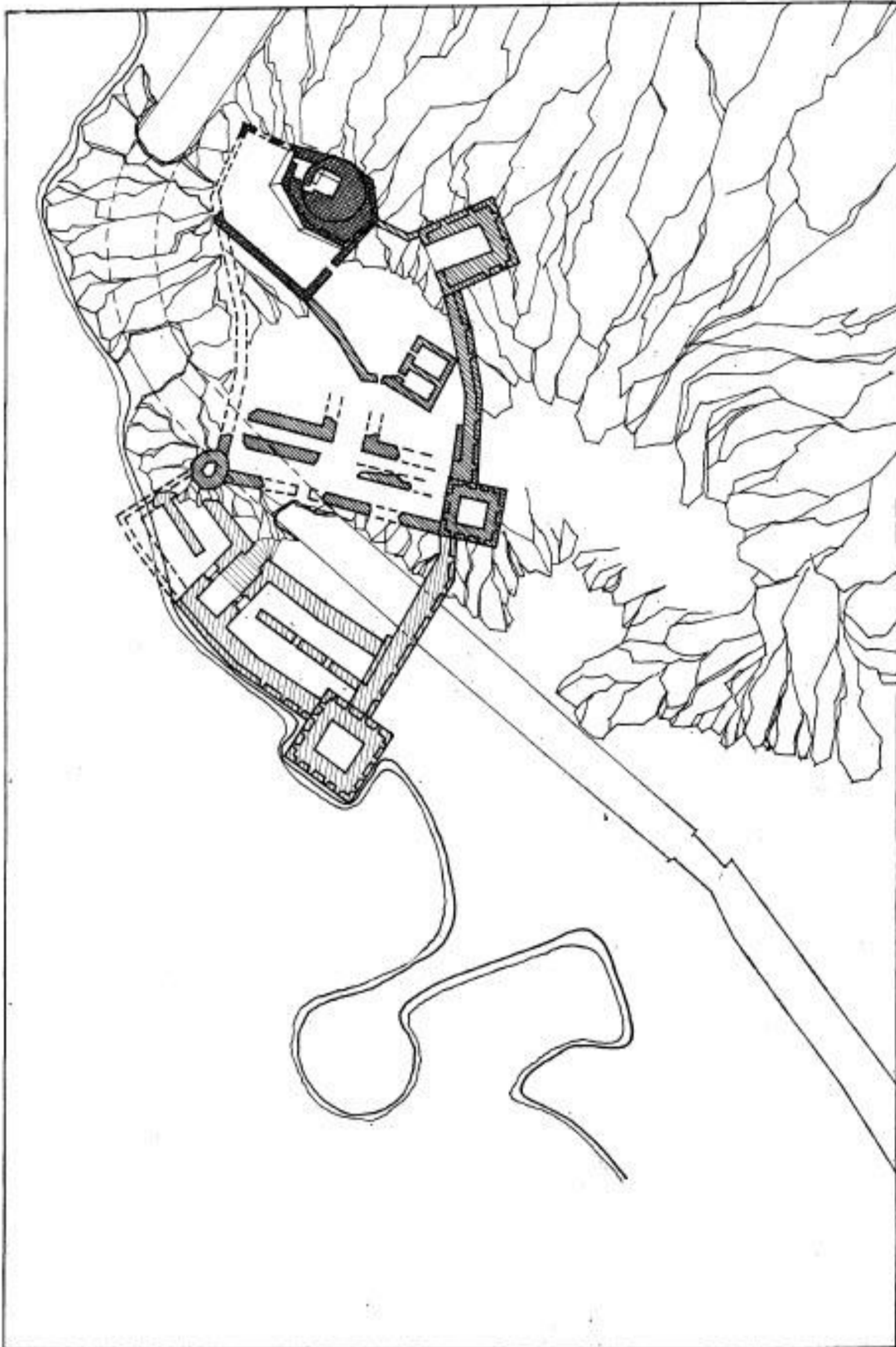
⁷ С. Ђирковић, *наведено дело*, 11; Ст. Новаковић, *Срби и Турци XIV и XV века*, Год. Чупићеве задужбине, књ. XXXIII, Београд 1893, 223.

⁸ К. Јиречек, *Историја Срба*, књ. I. Београд 1952, 330; С. Ђирковић: *наведено дело*, 11.

⁹ Г. Шкриванић, *Самострел и његова примена у XV веку*, Весник Војног музеја, св. 11—12, Београд 1966, 381.

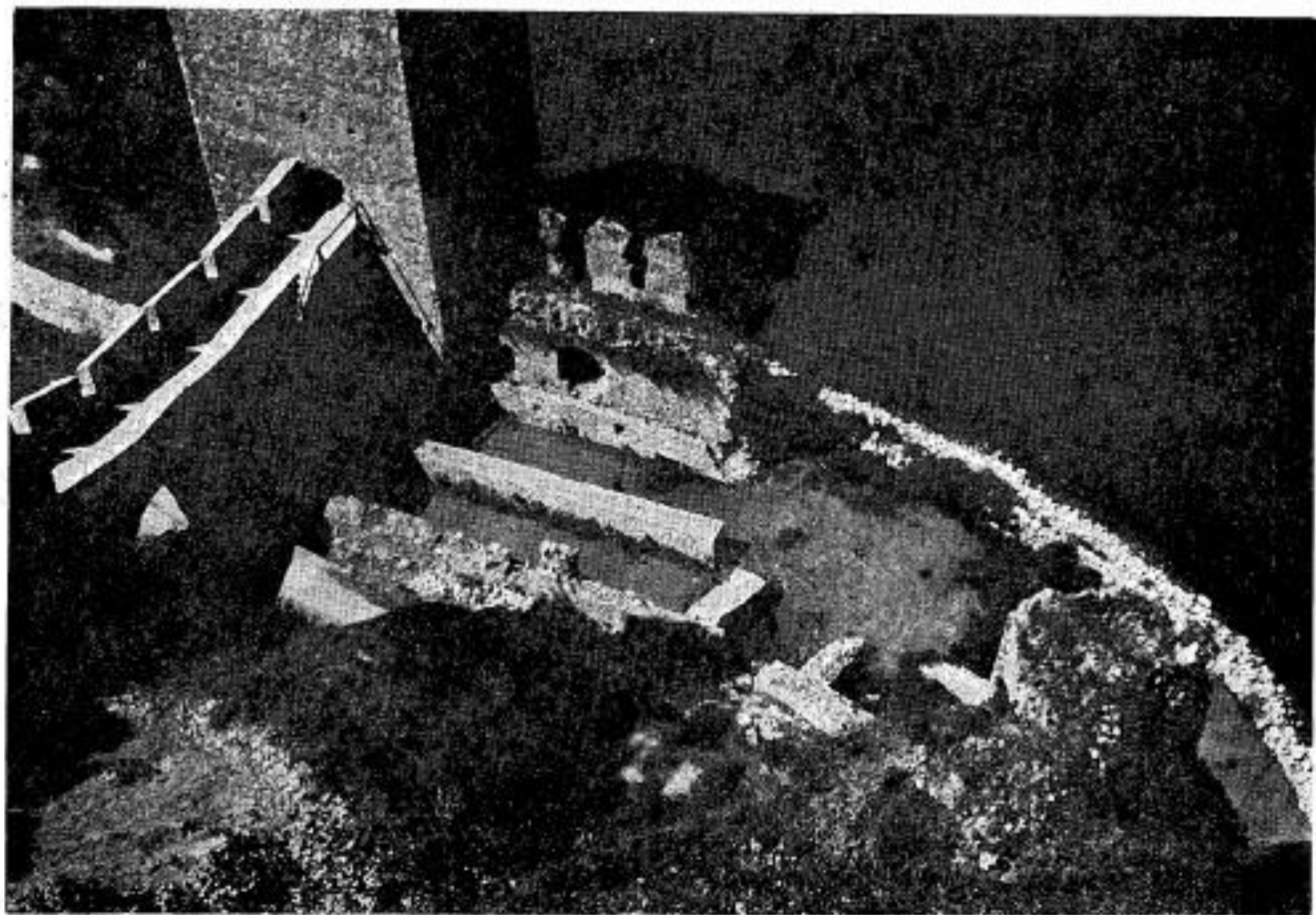
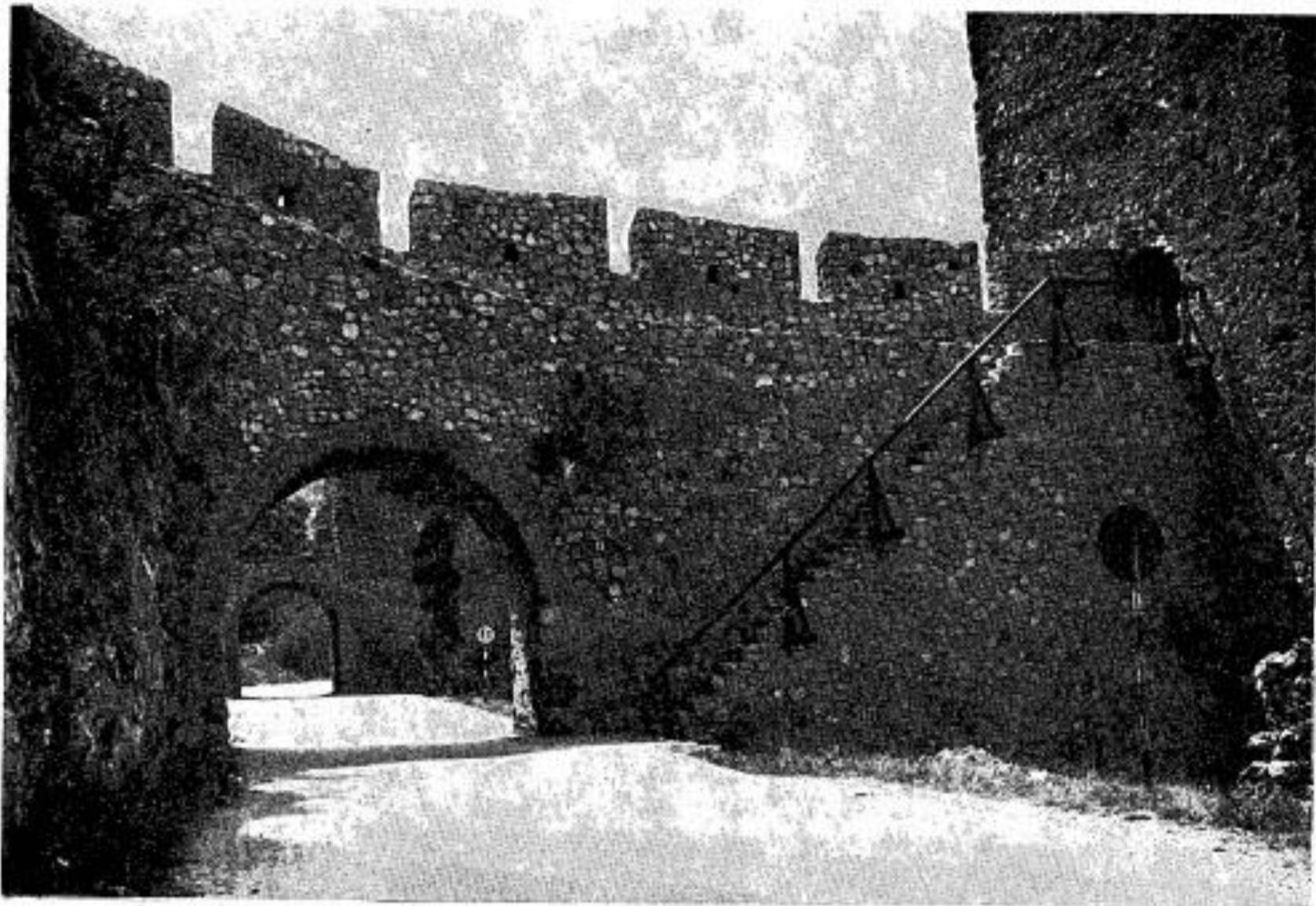
¹⁰ Л. Мирковић, *Старе српске биографије XV и XVII века, Живот деспота Стефана Лазаревића од Константина Филозофа*, СКЗ, коло XXXIX, књ. 265, Београд 1936, 95.

¹¹ Г. Шкриванић, *наведено дело*, 381.



Сл. 6. Основа унутрашњег дела града
с простором „палате“

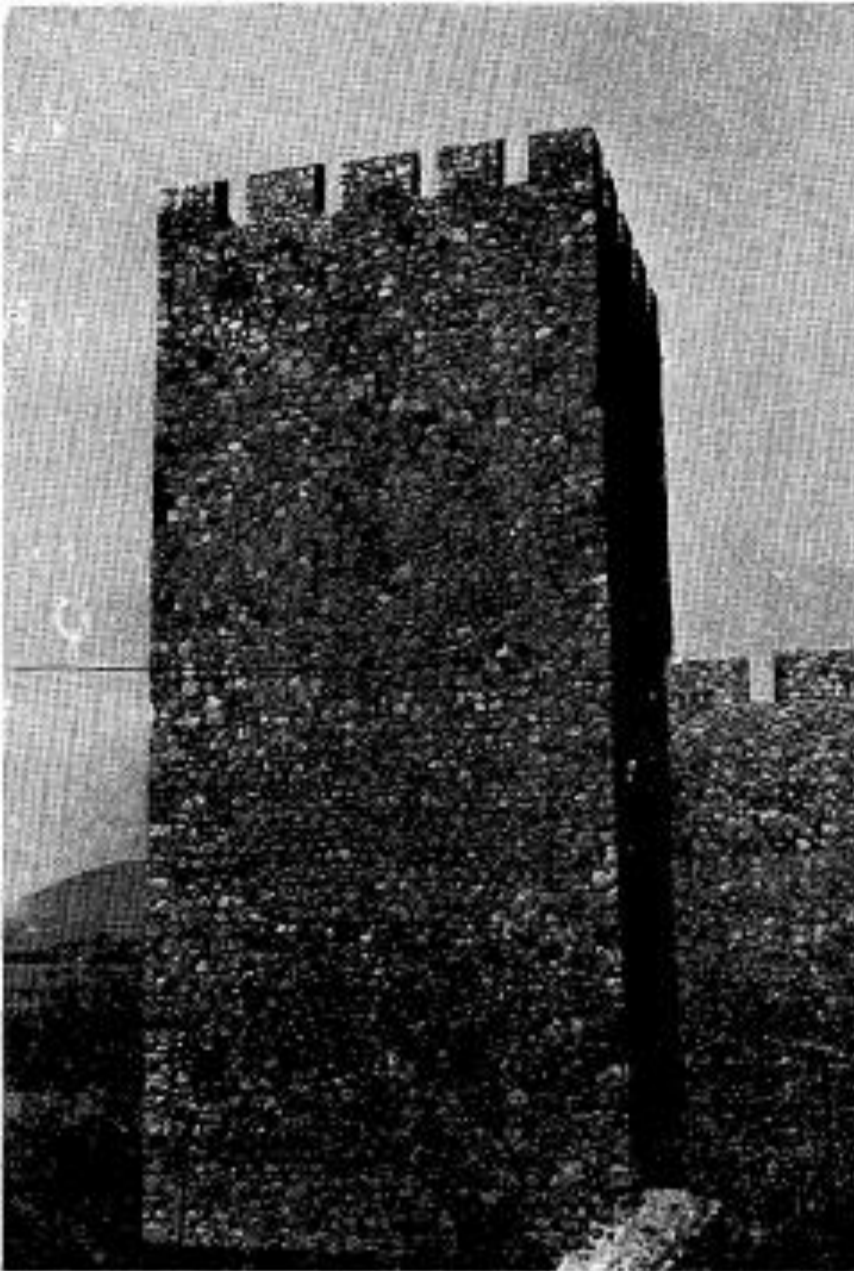
Fig. 6. Plan de la partie intérieure de la forteresse
et l'espace occupé autrefois par «le palais»



Сл. 7. Бедем између кула 5 и 6 (данашњи изглед)
Сл. 9. Изглед простора палате с бедемом између кула 5 и 6

Fig. 7. Muraille reliant les tours 5 et 6 (aspect actuel)

Fig. 9. Vue de l'espace occupé autrefois par le palais et de la muraille reliant les tours 5 et 6



Сл. 8. Изглед куле 6
Fig. 8. Vue de la tour 6

У њене горње спратове могло се стићи степеницама преко бедема између кула 5 и 6 (в. сл. 7), а и у приземни део директно из палате, кроз лепо изведени засвођени улаз (сл. 10). Трагови дрвених спратних конструкција са каминима на спратовима указују да је ова кула била првенствено намењена за становање, не искључујући ни функцију одбране.

Кула 6 данас има приземље и пет високих спратова. Основа јој је четвороугаона, односно квадратна. Од најнижег до највишег спрата водиле су дрвене степенице постављене наизменично (тј. на југозападном и североисточном зиду куле). И камини, очувани на спратовима, такође су постављени наизменично — на североисточном или северозападном зиду куле. На врху куле се налази широка шетна стаза. На северозападном зиду на петом спрату куле сачуван је клозет. Сам врх куле био је обезбеђен широким каменим зупцима.

Пошто је ова кула сачувала све своје прво битне елементе, њена унутрашњост је последњих година обновљена. На спратовима су постављени дрвени подови и степенице, поправљени су камини и изидани обрушени зупци на врху куле. Заједно са раније поправљеним бедемом између кула 5 и 6 и изиданим степеницама које воде на поменути бедем, овај

део Голубачког града данас изузетно лепо изгледа.

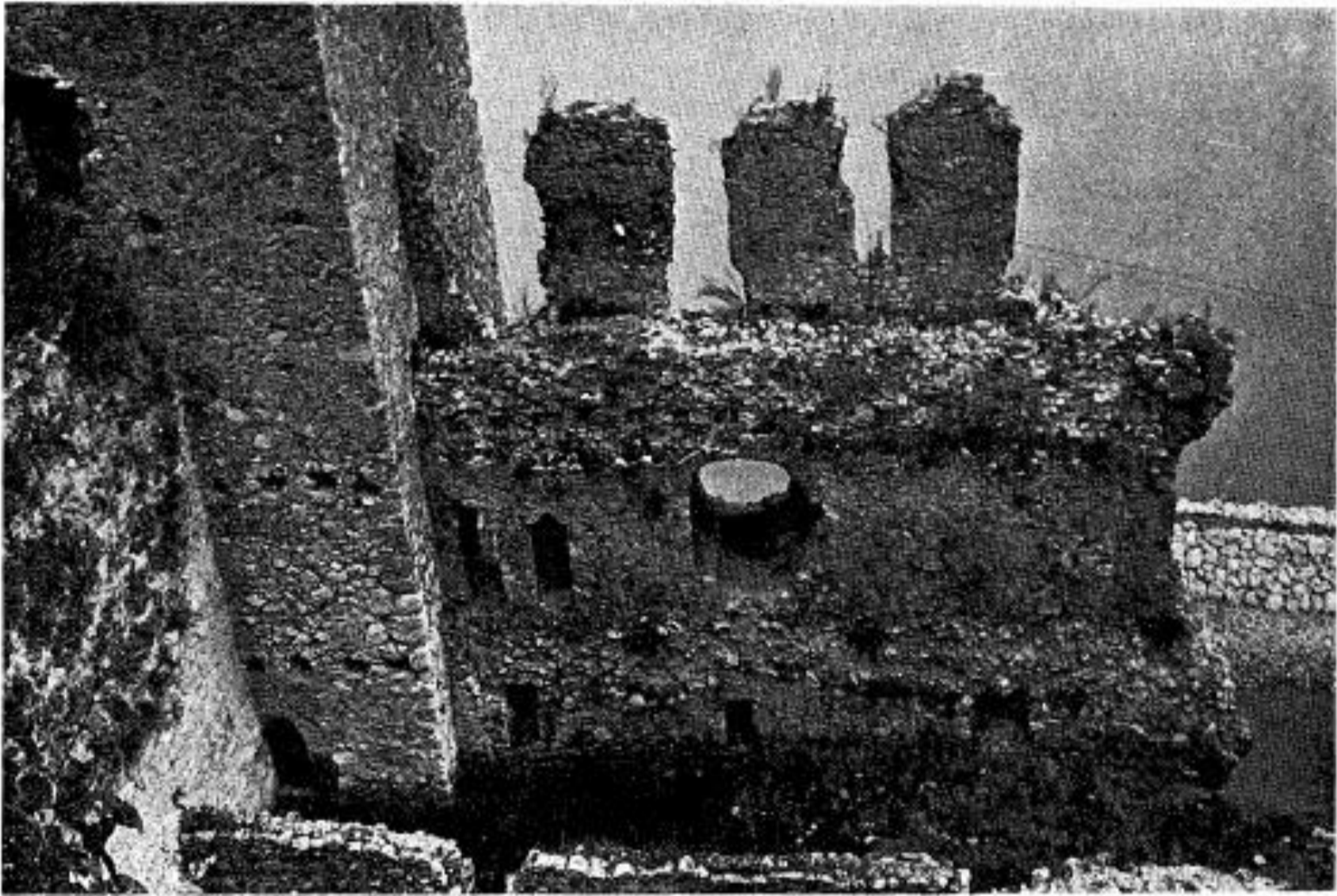
Велика репрезентативна зграда у приобалном делу Голубачког града, којој смо дали радни наслов „палата“ није ништа друго до *владарска резиденција*. Њен значај је утолико већи, што би то био први познати средњовековни владарски двор, релативно добро очуван. Није искључено да је она могла утицати на каснију изградњу сталног двора деспота Стефана Лазаревића у Београдској тврђави, у време када је деспот пренео своју престо ницу из Крушевца у Београд, С очуваним двором деспота Ђурђа Бранковића у Смедеревској тврђави, Голубачки двор представља прву репрезентативну владарску резиденцију из последњих деценија самосталности средњовековне српске државе. Одмах треба рећи да је двор у Голубачкој тврђави био привремена владарска резиденција, за разлику од двора у Београдској или Смедеревској тврђави, у којима су деспоти стално обитавали.

Репрезентативне димензије палате, њен изглед и брижљивост њене обраде указују да је она као таква могла настати једино за владара, а никако за неког голубачког кастелана, без обзира колико он био у своје време значајна личност.

Палати је најлакши приступ са пута (у унутрашњем делу града). На њеној, спољној фасади, која је до данас очувана на просечној висини од око 70 см (до главних улазних степеница, где је висина знатно већа), виде се пет узаних (вероватно некада и високих) прозора, са допрозорницима изведеним од опеке. Мања улазна врата симетрично су постављена између прозора. Она имају доворотник од клесаног пешчара. Некада су до њих водиле степенице, од којих је до данас откривен само један високи камени степенник. На североисточном зиду ове фасаде налази се велики засвођени главни улаз, са сводом од опеке, који је недавно конзервиран. Од ове капије па до данас откривеног доњег нивоа палате рашчишћено је једанаест камених степеника.

Када се преко ових степеника уђе у палату, долази се у један велики простор испреграђиван зидовима. Тако је према Дунаву палата оивичена великим, масивним каменим бедемом, који се пружао од куле 6 до испод куле 8. Отприлике, од средине своје дужине, у правцу према кули 8, овај је бедем уништен. Његов почетак је сачуван у стени испод куле 8, али због високог нивоа вода Дунава, овај део бедема није могао бити извучен изван домета воде и касније конзервиран.

На очуваном делу овог бедема откривени су у нивоу пода два дугачка узана прозора и један отворпушкарница. На спрату, у бедему се налази један већи прозор, засвођен луком елиптичног облика. На његовим бочним странама налазе се камена седишта. У правцу куле 6 налази се санитарна просторија, а уз



Сл. 10. Улаз из палате у кулу 6.

Fig. 10. Accès de la tour 6 depuis «le palais»

Сл. 11. Прозор у бреду палате према Дунаву

Fig. 11. Fenêtre percée dans la muraille du palais et donnant sur le Danube

саму кулу 6 мањи, узани, лучно засведени прозор.

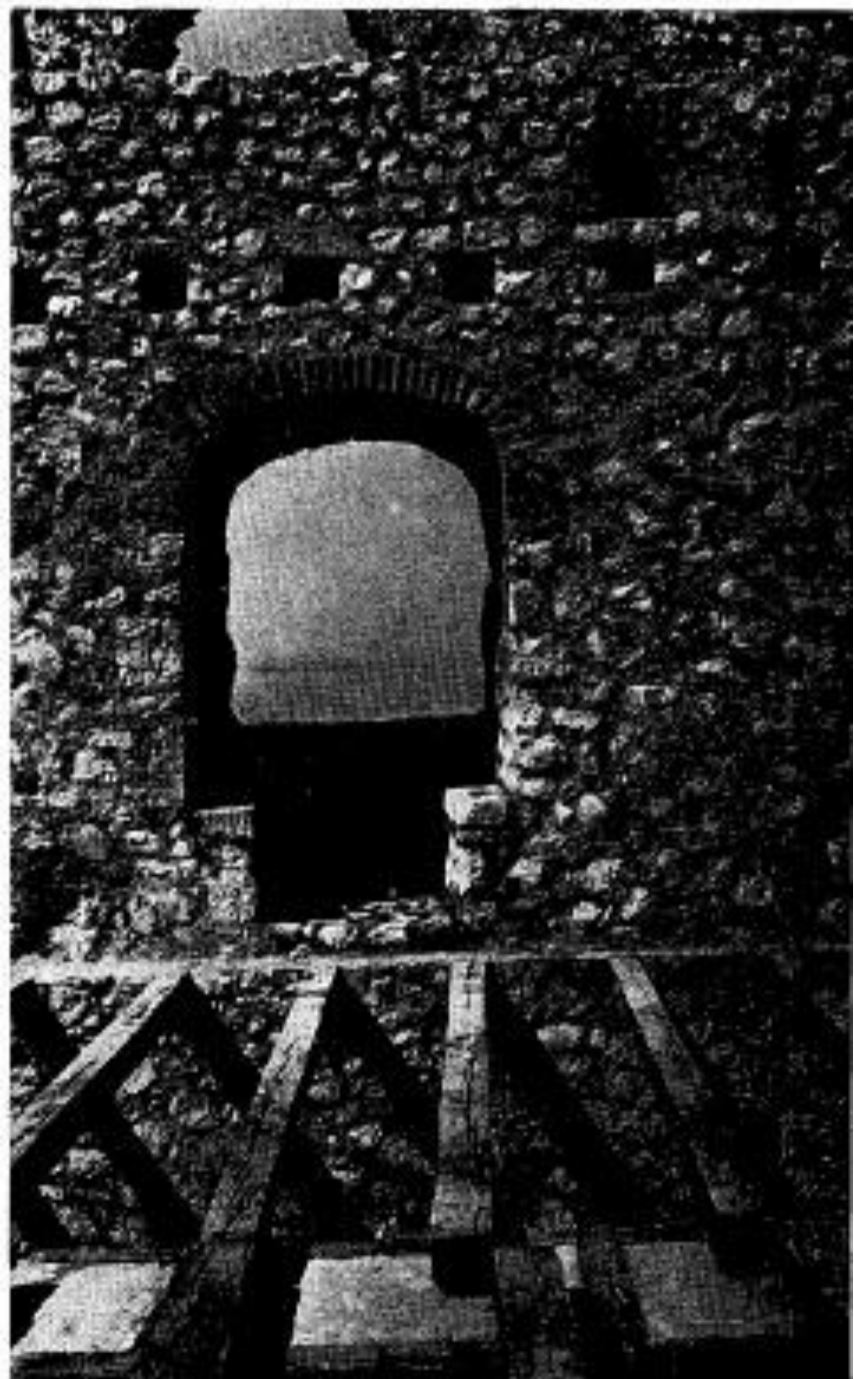
На највишем спрату овог бедема налази се шетна стаза, а у самом бреду је још једна санитарна просторија (изнад оне на доњем спрату) и једно полукружно, опекама озидано огњиште. У самом бреду су два отвора, вероватно остаци прозора, данас врло оштећени.

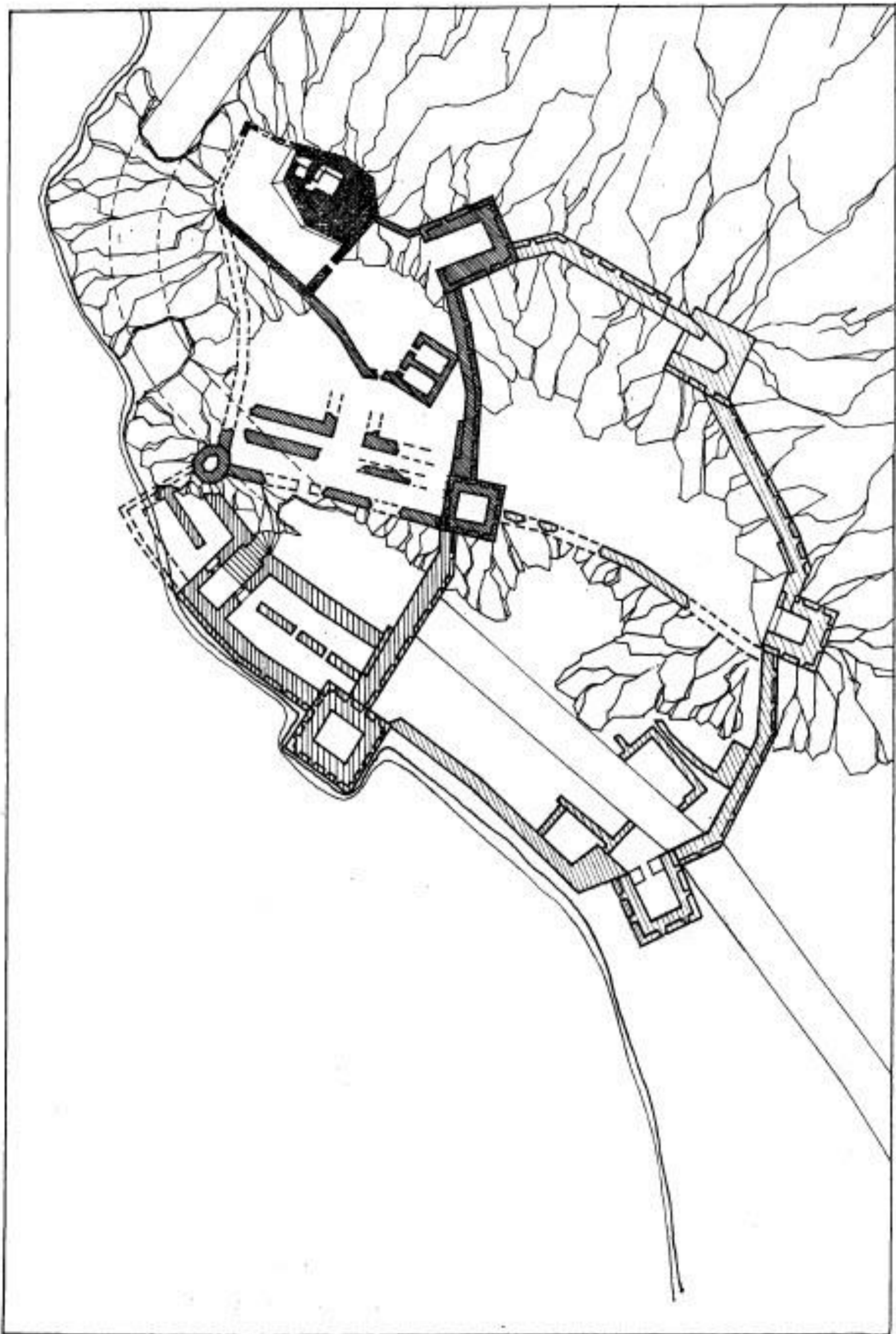
Улаз у кулу 6 налази се на најнижем нивоу палате. То је такође лучно засведени откор, откривен приликом испитивачких радова.

Према данашњој ситуацији на терену, а на шта указује и овај бедем, палата је имала два спрата — доњи, у нивоу данашњег терена и горњи спрат, чији су трагови дебелих греда очувани до данас.

Дунавски бедем палате у свом најнижем нивоу делимично је конзервиран, тј. продужен за неколико метара од места прекида, па у правцу према кули 8. Исто тако, конзервирани су у самој палати управни зидови који су се пружали у правцу овог бедема. Тако се указала нека врста предворја, које је палату јасно делило на два дела — део који гравитира ка кули 6 и други део, који гравитира према кули 8.

Део према кули 6 на средини је преграђен дебелим масивним зидом, тако да су добијене





Сл. 12. Основа Голубачког града у претпоследњој фази изградње

Fig. 12. Plan de la forteresse de Golubac dans l'avant-dernière phase de la construction

две просторије, типа сале. Једна је према Дунаву, оивичена поменутим бедемом, а друга, према данашњем путу, тј. према главној фасади палате с прозорима и улазном капијом. Отприлике на средини овог попречног зида налазила су се врата између ових двеју просторија, а улаз у просторију према путу налази се лево од степеница. У просторију уз Дунав улазило се у најнижој зони кроз засведену капију, чији је свод недавно конзервиран.

Простор палате испод куле 8 такође је велики. Десно од улазних степеница (испод саме куле 8) налази се једна просторија, не тако велика и не тако правилног четвороугаоног облика, као претходне две. У њеном тлу пре неколико година је пронађен отвор са водом, а код отвора и воденички жрвањ. Ова просторија је зидом одељена од некадашње просторије која је била оивичена дунавским бедемом. Она данас не представља јасно дефинисани простор, као претходне три просторије, јер због великих вода, дунавски бедем није могао бити конзервиран у целини.

Ова палатадвор имала је једносливни кров, чији се траг очувао на бедему између кула 5 и 6.

Какав је био приступ палати, нарочито у односу на онај део Голубачког града уз бедем између кула 5 и 8, данас је немогућно рећи. Овде је терен поремећен изградњом пута и минирањем стена на којима се овај бедем налази, тако да оне данас представљају стене правилно вертикално засечене, а не знамо ни то, какве још остатке евентуално покрива пут. На тај начин изгубио се сваки траг првобитног изгледа овог дела терена.

Бедем палате према Дунаву са лепо засвођеним прозором на спрату, са каменим седиштима с обе стране прозора (сл. 11), са два санитарна уређаја очувана у њему, као и још једним на последњем спрату куле 6, с очуваним огњиштем, као да у потпуности потврђује изузетност прилике у којој је настао овај део Голубачког града.

Посматрајући двор и кулу 6 као објекте намењене становању, долази се до закључка да се до њихове изградње, тј. до 1410. године, у Голубачкој тврђави није стално обитавало. Изузетак је могла чинити само посада у донжонкули, али ни она није могла бити бројна.

Тек одласком деспота и његове пратње из Голубачке тврђаве, у њој се добио значајан простор за смештај посаде.

На жалост, битка са Хидроелектраном „Ђердап“ је изгубљена. Због малих средстава са којима се радило ранијих година, успели смо да само на једном месту дођемо до првобитног нивоа палате. Било би врло значајно да смо то могли да учинимо у целој палати. Тада бисмо видели какве су просторије у најнижој зони, како су одељене, да докучимо начин грејања ових великих простора, јер се у покретном материјалу нашло доста пећњака различитих врста.

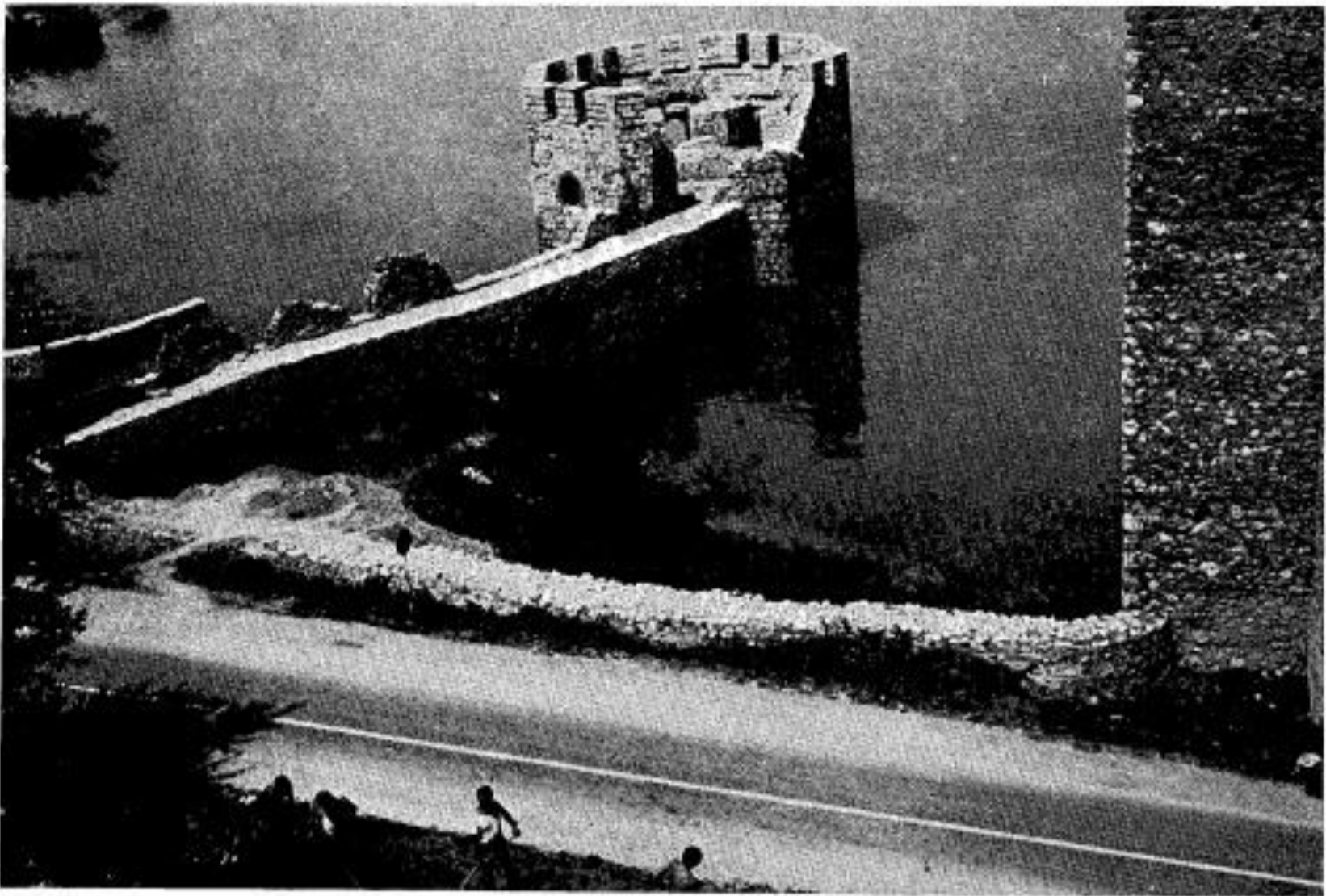
Остаје отворено и питање где се кувало, нарочито за време боравка деспота и његове многобројне пратње, али и касније. Може се само претпоставити да се кувало у кули 6, где су сачувани камини.

До следећег судбоносног догађаја који ће се одиграти под Голубачким градом, до велике битке између двају супарника — Угарске и Турске 1428. године, може се веровати да су завршене куле 1, 2 и 3 с бедемима који их повезују, као и бедемом према Дунаву између кула 1 и 6 (сл. 12). Тиме би Голубачки град представљао једну заокружену целину, врло сличну његовом данашњем изгледу. На граници између двеју светских империја, он се морао одржавати и дограђивати како би извршио своју основну функцију — заштиту и одбрану границе од туђинских упада.

Повод за овај велики окршај било је испуњење споразума закљученог у Тати 1426. године између деспота Стефана Лазаревића и угарског краља Жигмунда. После повратка у земљу, деспот је и даље лојално извршавао своје вазалске обавезе према Турцима, али се у спољној политици све више ослањао на Угарску. Ова га је опет даривала великим поседима у својој земљи, док је у Србији за живота добио на уживање угарске поседе Мачву, Београд и Голубац. Према том споразуму, после деспотове смрти Мачва, Београд и Голубац морали су бити враћени Угарској.

Како је деспот већ 1427. године умро, то се одмах приступило извршењу уговора у Тати. Међутим, док су Мачва и Београд доспели под угарску власт, Турци су ушли у Голубачки град, пошто им га је предао српски војвода Јеремија, који је од деспота Ђурђа Бранковића као наследника тражио суму од 12.000 дуката, коју му је наводно дуговао деспот Стефан Лазаревић. Како до исплате траженог новца није дошло, то је Јеремија у град пустио турску војску и под Турцима и даље остао заповедник града. То је био повод да су се угарска и турска војска сукобиле под Голубачким градом. 1428. године.

Тада је град био тучен са сува, с Дунава и из града Ласловара (који је годину дана раније био изграђен на левој обали Дунава наспрам Голубачког града). Голубачки град је овом приликом био јако оштећен. Турској посади у самом граду притекла је у помоћ велика турска војска султана Мурата II под командом видинског беглербега Синана. У жестоком окршају Угари су тако поражени, да се сам краљ Жигмунд једва спасао.¹² Турци су задобили богат плен и, како каже турски летописац, за најбољег маџарског заробљеника није се у Једрену могло добити више од 300 аспри.¹³ По Лиречеку, сам угарски краљ Жигмунд, видећи да је терен под Голубачким градом неподесан за борбу, склопио је са турским султаном примирје на три године, повукао главнину војске преко Дунава, тако да су Турци напали позадину и уништили је.



Сл. 13. Турска кула с бедемом који је повезује с улазном кулом

Fig. 13. Tour turque intégrée dans la muraille qui la relie à la tour d'entrée

Угарски краљ је после овог изгубио сваки углед на јужној граници.¹⁴

После наглог повлачења угарске војске након завршених борби, Турци су се задржали на обали Дунава и оправљали оштећени град.¹⁵ Судаћи по редовима сите и камена, као и зазиданом отвору могло би се претпоставити да је тада поправљен и бедем између кула 1 и 2.

Нову, последњу етапу у изградњи Голубачког града представља изградња полигоналне куле на Дунаву, тзв. „турске куле“ (сл. 13) и бедема који је повезује са кулом 1 (сл. 14). Ова градња је могла бити извршена у периоду између 1428. и 1432. године. На турској кули се налазило пет табли с натписима. Међутим, слова натписа су јако оштећена. На табли која се налази на југозападном делу куле 1971. године један оријенталиста је покушао да прочита натпис. Према контури слова могла се наслутити 1432. година.

Уколико се раније није делимично или потпуно изградио ров испред града, може се веровати да је ров тада у потпуности изграђен.

Голубачки град је страдао 1432. године, када су Турци интервенисали у Влашкој, протерали војводу Влада Дракула и почели да руше градове на Дунаву, које је нешто пре тога угарски краљ Жигмунд предао немачком реду витезова.¹⁶

Нове борбе Угара, Пољака и Чеха с Турцима под Голупцем одиграле су се 1437. године.¹⁷

Повод и резултати ових борби остали су непознати. Вероватно је тада оправљена тек подигнута турска кула. Може се веровати да је тада и у турску кулу и у кулу 1 уграђена велика камена топовска кугла.

После овога, Голубачки град се налазио у турском поседу све до победе савезничке војске на Балкану и Куновици (српскоугарска коалиција под пољским краљем Владиславом III Варненчиком) 1443. године. Према Сегединском миру 1444. године, Голубац је поред осталих градова предат српском деспоту Ђурђу Бранковићу. Под српском управом Голубац се налазио све до 1458. године, тј. још неко кратко време после смрти деспота Ђурђа. Деспот Лазар, наследник Ђурђа Бранковића, склопио је мир с Турцима, што му је омогућило да се учврсти на власти и територијално прошири на рачун Угарске, освојивши Ковин,

¹² Ч. Мијатовић, *Деспот Ђурађ Бранковић, господар Србима, Подунављу и Зетском Приморју*, књ. I, Београд 1880, 150; К. Јиречек, *Историја Срба*, књ. I, Београд 1952, 355.

¹³ Г. Елезовић, *наведено дело*, 59.

¹⁴ К. Јиречек, *Историја Срба*, књ. I, Београд 1952, 355.

¹⁵ С. Ђирковић, *наведено дело*, 16—17.

¹⁶ *Исти*, 17.

¹⁷ А. Дероко, *Град Голубац*, Старинар, нова серија, књ. V, Београд 1951, 141.

Ласловар и још неке градове. Изненадна смрт деспота Лазара навела је његову удовицу деспотицу Јелену да с Угарском поведе преговоре о замени територија. Поред тек освојених Ковина и Ласловара, предмет преговора био је и Голубац, и ти градови су нуђени за поседе у Угарској.¹⁸ Међутим, Голубац су заузели Турци.

Сачувана су два податка о датуму заузимања Голубачког града од стране турске војне силе. Цинкајзен је забележио да је Махмудпаша (којег и наши летописци спомињу) 1457. године безуспешно опсађивао Смедерево, затим се отиснуо низ Дунав, заузео низ мањих градова, а међу њима и Голубац. Те је градове Махмудпаша или рушио или оправљао.¹⁹ Ватрослав Јагић је забележио да је 10. маја 1458. године („у среду уочи Спасовдана“) освојена Ресав (Манасија) и Војник, а потом Голубац. Шафарик, међутим, наводи да је Голубац заузет 19. септембра 1458. године.²⁰ За Махмудпашу је везано, поред Ресаве и Голупца, још и заузимање градова: Вишесав, Жрнова и Беле Стене.²¹ Турски извори говоре да је Махмудпаша обећао тимаре свим голубачким грађанима („неверницима“), осим диздару.²² И када се војска појавила пред градом, предати су јој градски кључеви, само је у донжонкули остао опседнут диздар, којем су стално пресецали конопац када је у Дунав пуштао кофу за воду. Напослетку се и он предао. Турци су затим јурнули на угарску страну, на град Тнав (Ласловар) који се налазио према Голупцу. Тамо су побили посаду и пленили по читавој околини Голубачког града.²³

Више ратних окршаја под Голубачким градом одиграло се у другој половини XV и првој половини XVI века, било да су угарске трупе потпомогнуте Србима избеглицама упадале на турску или су турске трупе јуришале на угарску територију. Међутим, померањем турске границе више на север, Голубачки град је почео да губи важност коју је до тада имао.

За првих стотинак година турске управе Голубачким градом, у његовим кулама смештена је бројна посада, и тада је вероватно изграђено и предграђе. Поред припадника различитих родова војске²⁴, који су специјално били обучени за службу у пограничним тврђавама, ту су се налазили и неимари, стрелари, куглари и други, од чијег је рада зависила одбрана тврђаве.

Под утицајем сталне угарске опасности, на гврђави су крајем XV века вршене значајне поправке.²⁵ На жалост, ништа прецизније није речено о обиму и карактеру ових поправки, уколико се то не односи на ојачавање кула 1, 2 и 3, које су са спољне стране добиле додатак у виду масивних зидова полигоналног облика приљубљених уз саме куле. Ово ојачавање кула на најнеприступачнијем прилазу Голубачком граду проистекло је из чисто утилитарних потреба. На тај начин град је оспо-

собљен за одбрану од ватреног оружја, које у нашим крајевима почиње да се употребљава од XV века.

Присуство неимара међу посадом Голубачког града указује на сталну потребу за њиховим радом. Немамо писаних потврда о њиховом раду, али је сигурно да су нарочито после ратних окршаја имали пуне руке посла, а у мирним интервалима њихов се рад могао састојати у одржавању градских бедема и кула. Наравно, поставља се питање да ли су куле од свог настанка биле тако високе, или су се током времена надзиђивале. Судаћи по кули 5 где је најочигледнији различит начин зидања, чак на западној страни куле 5 и недовољно правилни редови узиданог камена, са местимично дерсованим партијама може указати на то да су куле током времена надзиђиване у висину, зависно од потреба одбране. Баш на кули 5 као да је најочигледнија журба којом су изграђени горњи делови ове куле. То се, наравно, не би могло закључити за остале куле Голубачког града, изузев за бедем између кула 1 и 2, где су на спољном лицу овог бедема видљиве поправке, чак и један зазидани прозор.

Оно што збуњује, јесте немогућност комуникације међу кулама. Иако су сачувани бедеми са шетним стазама између кула 2 и 3, 3 и 4, 4 и 5, 5 и 6, по овим бедемима не може се доћи, на пример, из куле 2 у кулу 4. Ако је изградња полигоналних приљубљених ојачања онемогућила комуникацију између кула 2 и 3, зашто та комуникација није могућна између кула 4 и 5? Ако се узме у обзир да је кула 6 касније настала и да се бедем који ју је спајао с кулом 5 пружао до попречног бедема између кула 5 и 8, који је затварао део данашњег унутрашњег града, онда је овде немогућност комуникација била раније одређена. Не може се веровати да градитељи о овоме нису водили рачуна. Рационалности средњовековног човека оваква грешка није могла да се поткраде. Пре би се могло веровати да је то учињено намерно, у циљу одбране. Како је Голубачки град лоциран на брдовитом, тешко приступачном терену, то се вероватно полазило од претпоставке да ће непријатељ са тешком муком освајати кулу по кулу, а да ће посада у највишим градским кулама и у донжонкули још увек моћи да организује последњу одбрану.

¹⁸ С. Ћирковић, *наведено дело*, 21, 23.

¹⁹ Ст. Новаковић, *Град Вишесав и видинска област*, Годишњица Николе Чупића, књ. V, Београд 1883, 142—143.

²⁰ Ст. Новаковић, *наведено дело*, 142.

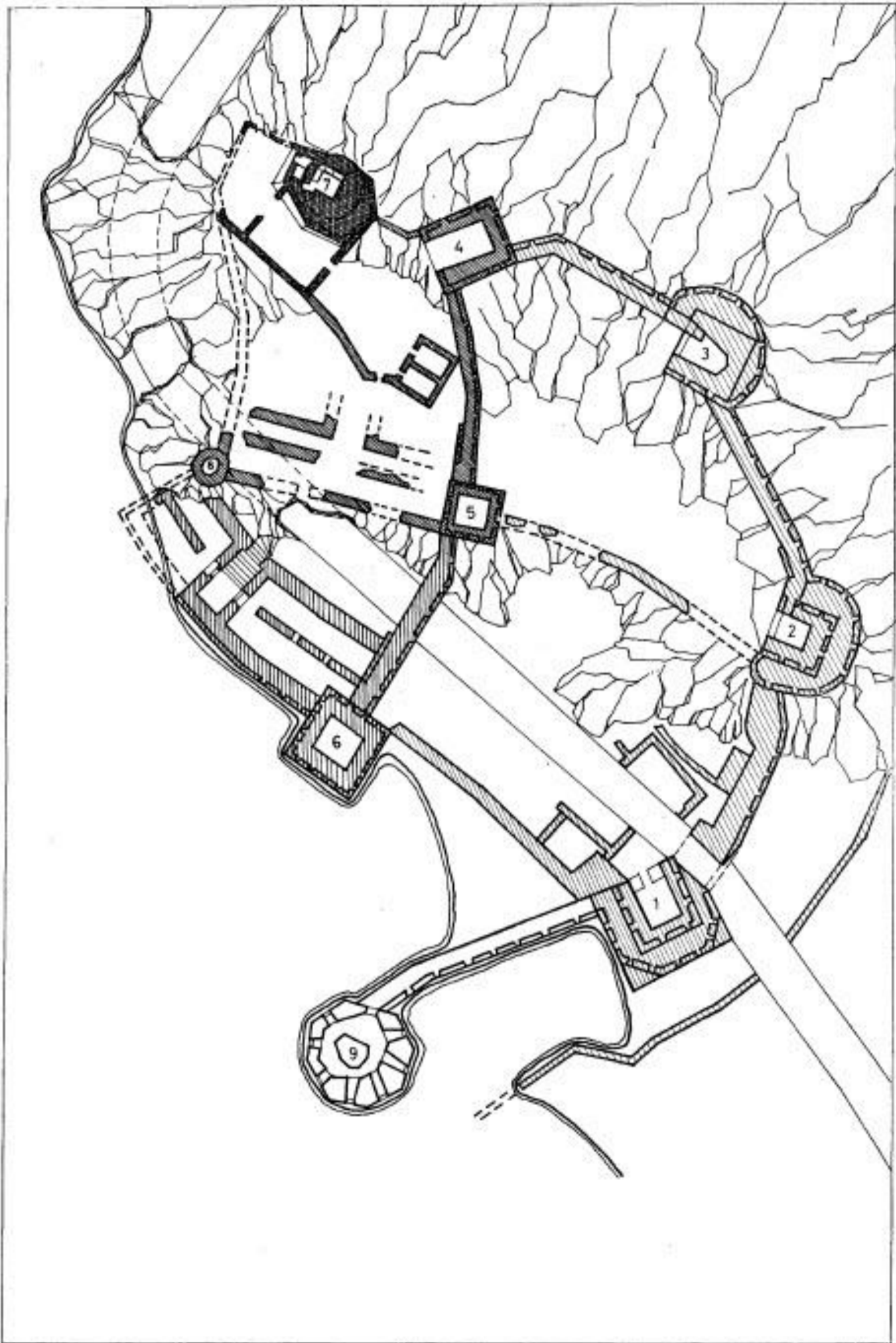
²¹ М. Б. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд, 1876.

²² Г. Елезовић, *наведено дело*, 59.

²³ *Исти*, 105—106.

²⁴ О. Зиројевић, *Турско војно уређење у Србији 1459—1683*, Историјски институт, Београд 1974, 120.

²⁵ *Иста*, 186.



Сл. 14. Основа Голубачког града која одговара данашњем стању

Fig. 14. Plan de la forteresse de Golubac correspondant à la situation actuelle

Ток историјских догађаја који су се непосредно или посредно одвијали око Голубачког града, битно је утицао на фазе његове изградње. Једно је готово сигурно, а то је — да је град у данашњем облику био формиран до 1432. године. То би значило да је сукцесивно изграђиван од XIII до XV века.

Ако би се сумирало све што је напред речено, онда следи да је Голубачки град изграђиван у више фаза и то:

— прву фазу изградње представљала би донжонкула, као ембрион града, која је вероватно настала до XIII века, са циљем заштите угарских посета у овим крајевима;

— друга фаза, настала можда у првој половини XIV века, представља онај део града који обухватају куле 4, 5 и 8 с одговарајућим бедемима, дакле, сегмент града који данас представља унутрашњи део тврђаве;

— трећу фазу, насталу у првој деценији XV века, представља приобални део града и то: кула 6, бедем који је повезује са кулом 5 и палата;

— четврта фаза градње био би спољашњи део града, куле 1, 2 и 3 с одговарајућим бедемима између њих, као и бедем између кула 1 и 6, који је овај део града обезбеђивао с дунавске стране;

— пета фаза обухвата полигоналну кулу на Дунаву, подигнуту у време турске управе градом, као и бедем који ову кулу спаја с улазном кулом. Тада је делимично или у целини

могао настати и ров испред града, са бедемом који га одваја од предграђа, као и покретни мост преко рова;

— последња, шеста фаза представљала би полигоналне доградње уз куле 1, 2 и 3 у циљу њиховог прилагођавања за одбрану од ватреног оружја, које је у нашим крајевима ушло у употребу почетком XV века.

Јасно је да су сва ова размишљања добрим делом у домену претпоставки, али логичних претпоставки, иницираних историјским догађајима. Њих једино могу да потврде или оповргну подаци из страних архива, уколико се некада буде дошло до њих. Сигурно је само време изградње палате, куле 6 и бедема који ову кулу спаја с кулом 5.

И на крају, завршимо Јиречековим описом изгледа средњовековних градова. Сви су они били грађени на окомитим врховима брда, главна донжонкула била је средиште утврђења, опасана градским платном и побочним кулама. Око градског платна био је ров који се пунио водом. Преко покретног моста на рову улазило се у град.²⁶ Дакле, Голубачка тврђава је имала све карактеристике сличних тврђава на Западу.

²⁶ К. Јиречек, *Историја Срба*, књ. IV, Београд 1923, 196.

* Цртежи у чланку рад су арх. Благоте Пешића, према плану арх. Гордане Симић, на чему им захваљујем.

Les phases de la construction de la forteresse de Golubac

NADEŽDA KATANIĆ

Dans son article, l'auteur traite des circonstances dans lesquelles a eu lieu la construction de la forteresse de Golubac et essaye, sur la base de maigres données historiques, conservées jusqu'à nos jours, d'établir les dates où les différentes parties de la forteresse furent bâties.

On sait que la forteresse de Golubac fut construite par les Hongrois et qu'elle était destinée à protéger les domaines que ceux-ci possédaient sur la rive droite du Danube, mais on ne sait pas à quel moment la construction prit fin. C'est à cette époque que l'on devrait situer le donjon (sur le plan, tour n° 7) qui représente le noyau autour duquel la forteresse se constitua et s'agrandit. Par la suite, elle fut l'objet de réfections et de renforcements.

La première information de source sûre, relative à la forteresse de Golubac, remonte à l'année 1337.

De même, on sait qu'au cours de la première moitié du XIV^e siècle il y eut plusieurs conflits armés peu importants autour de la forteresse de Golubac, dont on ne sait ni les causes ni les résultats. Dans cette période put être bâtie la partie intérieure de la forteresse, ceinte des tours 4, 5 et 8 et des murailles reliant ces tours.

C'est l'arrivée à Golubac d'Etienne Lazarévitch, despote serbe, qui occasionna l'extension suivante de la forteresse. En effet, le despote, en tant que vassal turc, prit part aux règlements de compte dynastiques entre Mahomet et Moussa, fils du

sultan Bajazet, lors de la bataille d'Angore, en 1402, et de celle de Constantinople, en 1410. Entre ces deux dates fut construite la partie la plus imposante de la forteresse — le palais sur la rive du Danube, la tour 6 qui y fut accolée et la muraille reliant les tours 5 et 6. C'est probablement à ce moment là que fut aménagé, dans la tour 5, l'espace destiné à la chapelle.

Selon Constantin le Philosophe, biographe du despote, ce dernier «arriva dans sa forteresse de Golubac» après avoir traversé les régions appartenant à Mirča, voïvode valaque, qui l'accompagna jusqu'à la frontière.

L'étape suivante de la construction de la forteresse de Golubac qui a pu commencer avant cette date et se poursuivre pendant des décennies, embrasse la construction des tours 1, 2 et 3, et des murailles qui les relient, ainsi que la mu

raille bâtie entre les tours 1 et 6, ce qui donna, à peu près, à cette forteresse l'aspect qu'elle présente aujourd'hui.

Après avoir envahi la forteresse en 1428, les Turcs élevèrent, sur la rive du Danube, une tour polygonale (tour 9, sur le plan) et la relièrent par un rempart à la tour d'entrée (tour 1). C'est alors, ou quelques années plus tard, que fut creusée une tranchée devant la forteresse et que fut construit un pontlevis.

Dans le but d'adapter les tours les plus exposées à l'emploi des armes à feu (utilisées dans nos régions à partir du début du XVI^e siècle), furent construits, le long de la rive du Danube, les renforcements 1, 2 et 3, accolés aux murs de ces tours. C'est là la dernière phase de la construction de la forteresse de Golubac.